

УДК 811.161.2:81

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2018.2\(41\).151354](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2018.2(41).151354)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРЕДАЧУ ОДЕСЬКИХ РЕАЛІЙ В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ТЕКСТАХ

Матузкова О. П.

доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Погуляй В. В.

кандидат на здобуття ступені магістра,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Дана стаття присвячена проблемам передачі безеквівалентної лексики англійською мовою в художніх та документальних текстах. Інтерес сучасного українського перекладознавства та германістики до вивчення проблем взаємодії мови, культури та колективної локальної ідентичності в сучасній життєдіяльності суспільства пояснюють актуальність вибору теми статті. Матеріалом дослідження слугують наступні тексти: І. Бабель «Одесские рассказы» та переклад «The Odessa Tales»; Janet Skeslien Charles «Moonlight in Odessa», та документальні тексти: «Awesome Odesa: Interesting Things You Need to Know» видавництва «Основи»; журнал «The Odessa Review»; матеріали різних ресурсів мережі «Інтернет». Головна мета дослідження полягає в описі одеських реалій та систематизації способів їх передачі. Поставлена мета унеобхіднила вирішення низки завдань. Було розглянуто актуальні напрями лінгвістичних та перекладознавчих досліджень реалій, проаналізовано основні визначення терміна «реалія» та запропоновано власне визначення, описано базові семантичні класифікації та класифікації способів передачі реалій, визначено місце кожної окремої реалії в класифікаціях. У процесі дослідження також були обґрунтовані рекомендації щодо доповнення класифікації С. Влахова і С. Флоріна. Результатом дослідження є висновки щодо частотності використання видів одеських реалій-локалізмів та способів їх передачі в двох стилях мови. В процесі роботи над практичним матеріалом визначена найбільша за частотністю група реалій як в художніх, так і в документальних текстах – суспільно-політичні реалії, та найбільше використані способи передачі реалій – калькування, напівкалькування та комбінаторний спосіб. Перспективою даного дослідження є складання універсального двомовного глосарія одеських реалій, що стане в нагоді як перекладачам та відам, так і культурологам та історикам.

Ключові слова: безеквівалентна лексика, документальний текст, реалія-локалізм, спосіб перекладу, художній текст.

К ВОПРОСУ О ПЕРЕДАЧЕ ОДЕССКИХ РЕАЛИЙ В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ И ДОКУМЕНТАЛЬНЫХ ТЕКСТАХ

Матузкова Е. П.

доктор филологических наук, профессор,
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

Погуляй В. В.

кандидат на соискание степени магистра,
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

Данная статья посвящена проблемам передачи безэквивалентной лексики на английский язык в художественных и документальных текстах. Интерес современного

украинского переводоведения и германистики к изучению проблем взаимодействия языка, культуры и коллективной локальной идентичности в современной жизнедеятельности общества объясняют актуальность представленной статьи. Материал исследования составляют такие тексты: И. Бабель «Одесские рассказы» и перевод «The Odessa Tales»; Janet Skeslien Charles «Moonlight in Odessa», и документальные тексты: «Awesome Odesa: Interesting Things You Need to Know» издательства «Основы»; Журнал «The Odessa Review»; материалы различных источников сети Интернет. Главная цель исследования состоит в описании одесских реалий и систематизации способов их передачи. Поставленная цель определила выполненные в процессе написания статьи задачи. Были рассмотрены актуальные лингвистические и переводоведческие направления исследования реалий, проанализированы базовые определения термина «реалия» и предложено собственное определение, описаны различные семантические классификации и классификации способов передачи реалий, определено место каждой реалии в классификациях. В ходе исследования сформулированы рекомендации касательно дополнения классификации С. Влахова и С. Флорина. Результатом исследования являются выводы о частоте использования видов одесских реалий-локализмов и способов их передачи в двух стилях языка. В ходе работы выделен наиболее употребляемый вид реалий как в художественных, так и в документальных текстах – общественно-политические реалии наиболее часто используемые способы передачи реалий: калька, полукалька, комбинаторный способ. Перспективой данного исследования является составление универсального двуязычного словаря одесских реалий, который будет полезен как переводчикам и гидам, так и культурологам, и историкам.

Ключевые слова: безэквивалентная лексика, документальный текст, реалия-локализм, способ перевода, художественный текст.

ON RENDERING ODESA REALIA IN ENGLISH LANGUAGE FICTION AND NON-FICTION TEXTS

Matuzkova O.

Doctoral Degree (in Philology), full professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

Pohuliai V.

Master's Candidate,
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article focuses on rendering non-equivalent lexis in English language fiction and non-fiction texts. Research has been done on the basis of the following texts: Odessa Tales by Isaac Babel, Moonlight in Odessa by Janet Skeslien Charles, journals – The Odessa Review and The Awesome Odesa and Internet resources. The final objective of the work is to describe local Odesa realia and systematize the ways of their rendering. The objective determined the tasks of the research: to analyse different scholar definitions of the term “realia” and formulate own definition; to outline relevant for linguistics and translation studies classifications of realia and the ways of their rendering, to single out 400 examples (obtained by random selection) from the texts given; to determine the place of each realia in semantic classifications and the classification of rendering realia. Our study relies substantially on the application of linguistic descriptive methodology and devices. The research gives recommendations to the enhancement of the S. Vlahov and S. Florin’s classification as it ignores some reality phenomena. The paper singles out the most frequent kinds of Odesa realia-localisms and the ways of their rendering. The work discovers that realia concerned society and politics and loan translation, half-calque and mix translation as ways of rendering realia are the most frequently used in fiction as well as non-fiction texts. The research highlights the ways of rendering realia which occurred to be omitted in the S. Vlahov and S. Florin’s classification. The prospects of the research lie in elaborating a bilingual glossary of the Odesa realia to fulfil professional needs of translators, interpreters, guides, culture and history researchers.

Key words: fiction text, non-equivalent lexis, non-fiction text, realia-localism, ways of rendering.

Вступ

Переклад локальних реалій, безпосередньо тієї території/міста чи села, де проживає та працює перекладач, має велике значення для розвитку його чи її професіоналізму. Одеса – місто із активним мультикультурним життям, що є привабливим для іноземців (як туристів, так і журналістів, вчених тощо). Одеса також є інтернаціональним містом – іноземці заснували його, вони тут жили і вони про нього писали. І продовжують це робити. Це посилює потребу перекладачів бути впевненими в тому, як найбільш адекватно перекладати локальні реалії. А отже існує потреба в універсальному глосарії одеських реалій та словнику передачі таких реалій англійською мовою.

Незважаючи на очевидну важливість для правильного перекладу проблеми передачі реалій загалом, та реалій-локалізмів, зокрема, деякі аспекти залишаються маловивченими та дискусійними. Не до кінця визначеними є лінгвістичний статус реалій, особливості передачі реалій-локалізмів та закономірності, вимоги до передачі таких реалій у текстах різних стилів та жанрів. Звернення в рамках даної статті до вивчення особливостей передачі одеських реалій в англійських текстах різних стилів вважаємо тому актуальним та науково-обґрунтованим. **Актуальність** теми дослідження також визначається розширенням кола наукових інтересів українських учених, еволюцією перекладознавства як самостійної наукової парадигми соціогуманітарного знання. Інтерес сучасного українського перекладознавства та германістики до вивчення проблем взаємодії мови, культури та колективної локальної ідентичності в сучасній життєдіяльності суспільства також пояснюють актуальність вибору теми статті. Сьогодні як ніколи важливою виявляється потреба в аналізі базових складників лінгвокультурних спільнот, взаємопереплетених у сучасному динамічному лінгвокультурному просторі. Дослідження мовних способів відображення та передачі одеських реалій-локалізмів у сучасних документальних і художніх текстах є проблемою новою і не опрацьованою ні в теоретико-методологічному, ні в прикладному аспектах, що увиразнює актуальність проблематики дослідження.

Об'єктом дослідження є реалія-локалізм у сучасній перекладознавчій парадигмі.

Предметом дослідження виступають семантичні особливості та способи передачі одеських реалій в англійських документальних та художніх текстах.

Матеріалом дослідження слугували 400 прикладів, з яких 53 (454 сторінок) – реалії із художніх творів (*fiction*), а 347 (266 сторінок та 22 інтернет-джерела) – із документальних текстів (*non-fiction*: «a non-fiction text is based on facts. It is really any text which isn't fiction (a made-up story or poetry). Non-fiction texts include: advertisements, reviews, letters, diaries, newspaper articles, information leaflets, magazine articles (Non-fiction texts)). Для аналізу класифікації реалій та їх передачі ми обрали наступні художні тексти: І. Бабель «Одесские рассказы» (стр. 13-128) та переклад «*The Odessa Tales*»; Janet Skeslien Charles «*Moonlight in Odessa*», та документальні тексти: «*Awesome Odesa: Interesting Things You Need to Know*» видавництва «Основи»; Журнал «*The Odessa Review*»; матеріали різних ресурсів мережі

«Інтернет». Слід зауважити, що в нашому дослідженні ми працювали як із оригіналом, так і перекладом тексту лише в одному випадку – при аналізі перекладу І.Бабеля. Інші рази було досліджено англійський текст як оригінал, тому що надані документальні тексти не є перекладом. Очевидно, що автори передавали реалії, що з ними зустрілися російською чи українською, на англійську.

Метою роботи є системний опис одеських реалій-локалізмів у лінгвокультурному та перекладацькому аспектах.

Досягнення поставленої мети стало можливим унаслідок вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати запропоновані науковою спільнотою визначення терміна «реалія»;
- узагальнити відібраний матеріал і дати власне визначення терміну «реалія»;
- проаналізувати існуючі класифікації реалій;
- звернутись до семантичної класифікації та класифікації способів передачі реалій різних вчених і дослідників у цілому і С. Влахова і С. Флоріна, зокрема;
- розподілити реалії згідно із уточненою семантичною класифікацією С. Влахова і С. Флоріна;
- проаналізувати способи передачі реалій згідно з удосконаленою класифікацією С. Влахова і С. Флоріна;
- проаналізувати помилки та неточності при передачі реалій в обрахунок матеріалах.

Наукова новизна полягає у першій спробі комплексного аналізу особливостей передачі одеських реалій (ОР) англійською мовою на матеріалі різних джерел. **Практична цінність** дослідження передбачає використання його результатів при укладанні універсального глосарія одеських реалій та словника передачі таких реалій на англійську мову.

Результати та обговорення

Незважаючи на поширене використання в лінгвокраїнознавстві, теорії та практиці перекладу поняття «реалія», питання визначення, систематизації та типології реалій залишаються переважно дискусійними. Так, Лінгвістичний словник О. С. Ахманової, який, на думку фахівців, є одним із найповніших у сучасній лінгвістиці (Попова 2010: 112), дає наступне визначення: «РЕАЛІЇ лат. *realia*. 1. В класичній граматиці різноманітні фактори, що вивчає зовнішня лінгвістика, такі як державний устрій даної країни, історія і культура даного народу, мовленнєві контакти носіїв даної мови і т.п. з точки зору відображення їх в даній мові. 2. Предмети матеріальної культури» (Ахманова 2004: 370). В даній дефініції наголошується саме на взаємозв'язку культури та мови.

Автори вітчизняного словника Д. І. Ганич та І. С. Олійник дають лише одне визначення, на нашу думку, дещо не повне: «Реалії (від лат. *realis* – речовий, дійсний) речі, предмети, що існують матеріально і служать основою для номінативного значення слова» (Ганич, Олійник 1985: 232). Таке ж визначення знаходимо і в словнику-довіднику Д. Е. Розенталя (Розенталь, Теленкова: 226). Цікаво, що в деяких лінгвістичних словниках трактування

терміна взагалі відсутнє (Верещагин, Костомаров 2005: 10). На нашу думку, це пояснюється тим, що проблему «реалій» почали системно вивчати лише в другій половині ХХ століття, тому словники, що були створені раніше або в той самий час, не встигли зафіксувати термін.

В свою чергу, В. С. Слепович наголошує на важливості реалій при опрацюванні американського та британського варіантів англійської мови (Слепович 2006: 77). На його думку, реалії – це ті слова, що відображають особливості побуту та мислення. Він пише, що реалії – це те, що «відрізняє їх від нас» [Там же: 79].

Г. Д. Томахін наголошує на зв'язку реалій не лише із побутом та культурою, а із історією і економікою, додаючи, що такий підхід характерний для компаративного лінгвокраїнознавства (Томахін 1982: 15). Г. В. Терехова звертає увагу на ще одну деталь: «Реалії... на даному етапі розвитку мови перекладу не мають у ній еквівалентів» (Терехова 2004: 37). Тобто авторка наголошує на такій функції реалії як *тимчасовість*. Відома вітчизняна вчена Р.П. Зорівчак трактує реалії як монолексемні та полілексемні одиниці, що вміщують як основне лексичне значення традиційно закріплений комплекс краєзнавчої інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови приймача.

Англомовні дослідники, говорячи про реалії, називають їх термінами *cultural words* (Lyons 1981:12; Newmark 2003: 94-103), *cultural terms* (Newmark 1981: 75), *culture-bound words* та *non-equivalent words* (Karamanian 2002).

Проаналізувавши та типізувавши визначення поняття «реалія» десятка вчених та дослідників (детальніше див.: (Матузкова 2004: 12)) пропонуємо узагальнююче визначення, що вбирає в себе всі аспекти, про які йдеться в наукових працях.

Отже, з точки зору лінгвістики та перекладознавства, **реалія** – це підвид безеквівалентної лексики з національно-культурною семантикою (лексичні, фразеологічні одиниці, власні назви), що позначає предмети та явища, специфічні для матеріальної та духовної культури країни або спільноти, та яка не має точних відповідників в інших мовах. Формою реалії є мовний знак (одне слово, номінативні словосполучення, скорочення).

Лінгвістичне дослідження реалії перш за все передбачає семантичне класифікування даних мовних одиниць. Базовою для нашої наукової роботи стала відома класифікація С. Влахова і С. Флоріна (1980), в якій реалії поділяються на три групи: *географічні* (фізична географія, назви ендеміків), *етнографічні* (побут, культура та мистецтво, труд) та *суспільно-політичні* (адміністративно-територіальний устрій, суспільні та політичні явища та події тощо). Хоча, С. Влахов і С. Флорін не включають до своєї класифікації топоніми, цитати, ідіоми та власні назви, ми, вслід за деякими лінгвістами (О. В. Суперанська, О. О. Реформатський, Г. Д. Томахін та інші) все ж таки їх розглядаємо.

При роботі із класифікацією обраних реалій ми зіткнулися із наступними проблемами. Оскільки С. Влахов і С. Флорін не включають топоніми, то назви вулиць і площ ми розглядали в окремій групі, в той час як назви мостів та готелів відносили або до підгрупи «*деталі населеного пункту*», або до «*архітектури*», назви парків, ринків, кладовищ ми також віднесли

до «деталей населеного пункту»; назви кафе, ресторанів, газет, журналів, клубів за інтересами, видів дозвілля та розваг відносили до підгрупи «установи»; реалії-антропоніми було класифіковано відповідно до сфери, до якої належить людина.

Результати класифікації відібраних нами одеських реалій у художніх текстах представлені в наступній таблиці (див. табл. 1):

Таблиця 1

Класифікація одеських реалій в художніх творах

Вид реалій	Кількість прикладів у %
Географічні	0
Етнографічні	20, 7
Суспільно-Політичні	49
Речові (ідіоми)	3, 7
Назви вулиць і площ	26, 4
Всього	100

Найбільшу групу склали **суспільно-політичні реалії**. Сюди входять наступні підгрупи: *адміністративно-територіальний устрій (деталі населеного пункту, приклади 1,2), суспільно-політичне життя (установи, освітні і культурні заклади, приклади 3, 4):*

1) Чумная гора	<i>The plague mound* *a huge sepulchral mound in which victims of the 1812 plague were buried.</i>
2) Шестнадцатая станция	<i>The Sixteenth Stop* * Bolshoi Fontan, an degant resort spa outside Odessa</i>
3) Трактир «Медведь»	<i>The Mevded Tavern</i>
4) Кафе Фанкони	<i>Café Fankoni* *an elegant and expensive that attracted a wealthy international clientele.</i>

Назви вулиць і площ складають другу за чисельністю групу (26,4%):

1) Театральный переулок	<i>Theater Alley</i>
2) Александровский проспект	<i>The Aleksandrovsky boulevard</i>
3) Привозная площадь	<i>Privoznaya Square</i>

До **етнографічних** реалій, які складають третю за чисельністю групу (20,7%), віднесено наступні підгрупи: *лобут (їжа, житло, приклад 1), труд (люди труда, приклад 2), мистецтво і культура (архітектура і скульптура, культи, кіно приклади 3, 4), етнічні об'єкти (клички, приклад 5).*

1) Икра из синеньких	<i>Aubergine caviar</i>
2) Биндюжник	<i>Carter</i>

3) Уточкин	<i>Utochkin* *Sergei Isayevich Utochkin, 1874-1916, aviation pioneer, was the first to fly from Moscow to St. Petersburg, in 1911</i>
4) Отель Лондонская	<i>Londonskaya hotel</i>
5) Шпики	<i>Stool pigeons</i>

Дуже рідко представленими виявилися **реалії-ідіоми**:

1) Две большие разницы	<i>Two great differences</i>
2) Тудой и сюдой	<i>Tudoyu i syudoyu* *here and there</i>

Отже, як бачимо, для розглянутих нами художніх текстів характерне превалювання саме суспільно-політичних одеських реалій.

Другий етап нашого дослідження включає аналіз документальних текстів: путівника *“Awesome Odesa: Interesting Things You Need to Know”* видавництва «Основи»; журнал *“The Odessa Review”*; матеріалів різних ресурсів мережі «Інтернет». Слід зауважити, що щільність реалій на сторінку тексту є значно вищою саме в документальних текстах, що є нашим першим висновком. Результати класифікації одеських реалій приводимо в таблиці 2.

Таблица 2

Класифікація реалій в документальних текстах

Група реалій	Кількість прикладів у %
Географічні	3, 2
Етнографічні	18, 7
Суспільно-Політичні	47
Речові (ідіоми)	5, 2
Назви вулиць і площ	26
Всього	100

В документальних текстах, як і в художніх, найчисельнішою групою є **суспільно-політичні реалії** (47%). До цієї групи увійшли наступні підгрупи: *адміністративно-територіальний устрій (деталі населеного пункту приклади 1-5), суспільно-політичне життя (установи, освітні та культурні заклади, соціальні явища та рухи, приклади 6-10), воєнні реалії (приклад 11):*

1) Староконка	<i>The Starokinnyi flea Market</i>
2) Тешин мост	<i>Teshchyn Bridge</i>
3) Куликове поле	<i>Kulykove pole</i>
4) Рынок 7-й километр	<i>7th Kilometer Bazaar</i>
5) Морвокзал	<i>Morvokzal</i>
6) Зеленый Театр	<i>The Zelenyi Teatr (Green Theatre)</i>
7) Ришельевский лицей	<i>Richelieu Lyceum</i>

8) Одесса, Как Она Есть	<i>Odessa, Kak Ona Est` (Odessa as she is)</i>
9) Музыкальная школа Столярского	<i>Stolyarsky Music School</i>
10) Международный фестиваль клоунов и мимов КОМЕДИАДА	<i>International Festival of clowns and mimes COMEDIADA</i>
11) Граф, Новороссийский генерал-губернатор Ланжерон	<i>Count from the Novorossiysk Langeron</i>

Група «Назви вулиць і площ», як і в художніх текстах, також є дуже чисельною (26%):

1) Трикутний сквер	<i>Trykutynyi (Triangular) Square</i>
2) Вулиця Віри Інбер	<i>Vira Inber Street</i>
3) Софіївська	<i>Sofiivska Street/ Sophiivskaya Street</i>
4) Люстдорфська Дорога	<i>Lyustdorfska Drive</i>
5) Переулок Чайковского	<i>Chaikovskoho Ln.</i>

До третьої за чисельністю групи **етнографічних** реалій (18,7%) входять такі підгрупи: побут (їжа, житло, приклад 1), труд (люди труда, організація труда, приклад 2), мистецтво і культура (архітектура і скульптура, культи, література, театр, міфологія, свята, музика і танці, кіно, живопис, приклади 3-9), етнічні об'єкти (клички, назви людей за місцем їх проживання, приклад 10):

1) Биточки из тюлечки	<i>Sprat fish cakes</i>
2) Индустрия брачных агентств	<i>mail-order bride industry</i>
3) Памятнику Дюку	<i>the Duke's Monument</i>
4) Гешефт Garage Sale	<i>Gesheft Garage Sale</i>
5) Международный фестиваль немого кино и современной музыки «Немые Ночи»	<i>Festival of Silent Cinema and Modern Music – "Silent Nights"</i>
6) Кися и Ося	<i>Kisya and Osys</i>
7) Феликс Шиндер и Деньги Вперед	<i>Felix Shinder and Money on the Table</i>
8) Маски-шоу	<i>"The Masks Show"</i>
9) Миша Япончик	<i>Mishka Yaponchik</i>
10) Одессит, Одесситка	<i>Odessit, odessitka (Odessite, Odessan)</i>

Група «Речові реалії» (5,2%) представлена реаліями-ідіомами:

1) «Великий комбинатор»	<i>"Grand strategist"</i>
2) Жемчужина у моря	<i>The jewel of the Black Sea</i>
3) Делать нервы	<i>Make nerves</i>
4) Посмотреть на дюка со второго люка	<i>View of the Duke from the second manhole over</i>

До найменш чисельної групи географічних реалій, які взагалі були

відсутні у досліджуваних художніх текстах, ми віднесли наступні підгрупи: *назви фізичної географії* (приклади 1-2) та *ендеміки* (приклад 3-4), *назви об'єктів, пов'язаних із працею людей* (приклад 5):

1) Мис Великий Фонтан	<i>Velykyi Fontan Cape</i>
2) Куяльницький лиман	<i>Kuyal'nitskyi estuary. Kuyalnyk Estuary</i>
3) Ракушняк	<i>Coquina (yellow stone with shell fragments)</i>
4) Акації	<i>Locust trees (they call them acacias)</i>
5) Одесский южный порт	<i>Odessa's Southern Port</i>

Отже, згідно із нашим дослідженням, незважаючи на стиль тексту, суспільно-політичні реалії складають першу за чисельністю групу. Робимо висновок, що реалії саме цієї семантичної групи є найбільш цікавими для опису як для вітчизняних, так і для зарубіжних авторів. Резюмуємо також той факт, що суспільно-політичні реалії найкраще висвітлюють соціальну, культурну і суспільну дійсність, в якій існує місто.

Проаналізувавши семантичні особливості одеських реалій у художніх та документальних текстах перейдемо до висвітлення закономірностей передачі таких реалій в англомовному описі. Розгляду способів передачі реалій відводиться значне місце в історії та теорії перекладу. Цьому приділяли увагу такі класики перекладознавства як Г.Ю.Баль, В.К.Міньяр-Белоручев, Р.П.Зорівчак, Я.І.Рецкер, А.Д.Швейцер, Г.В.Чернов, А.В.Федоров та інші. В сучасній літературі з перекладу питання про передачу реалій розглядалося, зокрема, в роботах І.В.Корунця, Т.І.Казакової, Л.К.Латишева, О.П.Матузкової, О.В. Ребрія, Г.Д.Томахіна та інших. у загальній теорії способи передачі реалій зводяться до:

- Запозичення: транскрипції/транслітерації, кальки;
- Опису або приблизного перекладу шляхом створення смислового еквіваленту (Г.В. Шатков, Я.І. Рецкер), функціонального аналога (С.Влахів, С.Флорін, Т.І.Казакова, Л.К.Латишев та інші), гіпонімічного способу або узагальнено-приблизного перекладу (А.В.Федоров), елімінації національно-культурної специфіки (Л.К.Латишев, В.П. Провоторов).

Так, говорячи про способи передачі реалій, С. Влахів і С. Флорін виділяють два основних способи: **транскрипція і переклад**. До перекладу віднесено: введення неологізму, калькування, напівкалькування, приблизний переклад (принцип родово-видової заміни, функціональний аналог, опис / тлумачення / пояснення), контекстуальний переклад. Цікаво, що часто інші вчені говорять про один прийом, але дають йому різні назви. Наприклад, В. Б. Шеметов називає графічний перенос (який, до речі, відсутній у С. Влахів і С. Флорін) «запозиченням в оригінальному виді в текст перекладу, як цитата», описовий спосіб перекладом-коментарем, транскрипцію фонематичним переносом, а транслітерацію переносом пографемним. А. В. Федоров, у свою чергу, називає функціональний аналог «уподібнюючим перекладом», а принцип родово-видової заміни «гіпонімічним або узагаль-

нюючо-приблизним перекладом» (Федоров 2002). В той же час вчені пропонують і інші способи передачі реалій. Наприклад, О. В. Ребрій говорить про компенсацію (контактна, дистантна, вертикальна, горизонтальна). Отже, базуючись на найбільш оптимальній, з нашої точки зору, класифікації С.Влахова та С.Флорина, було розглянуто способи та особливості передачі одеських реалій у текстах. При опрацюванні обраної нами класифікації С. Влахова і С. Флорина, ми виявили деякі її вади, а саме відсутність таких прийомів як: додавання, опущення, графічний перенос, компресія.

В таблиці 3 приведені дані щодо способів передачі реалій (СПР) в художніх текстах.

Таблиця 3

Передача одеських реалій у художніх творах

Спосіб передачі реалії	Кількість прикладів в %
Транскрипція\Транслітерація	7, 8
Практична транскрипція	2, 6
Калькування	23, 7
Функціональний аналог	7, 9
Комбінаторний спосіб	57, 9
Всього	100

Як бачимо, найчастіше перекладач вдається саме до комбінації різних способів передачі реалій. Ця тенденція є актуальною і для документальних текстів, адже комбінації прийомів можуть бути різними. Калькування та транскрипція/транслітерація також є частотними. Наведемо найцікавіші приклади.

• **Калькування та напівкалькування:**

1) Еврейская больница	<i>The Jewish hospital</i>
2) Одесские Известия	<i>The Odessa News</i>
3) Две большие разницы	<i>Two great differences</i>
4) Северная гостиница	<i>The Hotel Severnaya</i>
5) Алексеевская церковь	<i>The Alekseevsky Church</i>

Так, не зовсім зрозуміле перекладацьке рішення передати реалію «Алексеевская церковь» як «*The Alekseevsky Church*». Якщо перекладач хотів залишити словоформу, то мав би залишити жіночий рід прикметника.

Відмітимо, що калькування і напівкалькування є популярним СПР у різних семантичних групах та категоріях реалій:

• **Функціональний аналог:**

1) Биндюжник	<i>Carter</i>
2) Дума	<i>The Town Council</i>

При застосуванні останніх двох СПР, треба розуміти, що втрачається колорит.

• **Транскрипція / Транслітерація:**

1) Молдованка	<i>The Moldovanka</i>
2) Бугаевка	<i>The Bugayevka</i>

Цікаво, що при передачі назв районів, перекладач додав ще означ-

ний артикль *the*. Тим не менш, перекладач не взяв за потрібне пояснити реципієнту більш детально, про що саме йдеться мова.

- **Практична транслітерація:**

- 1) *Пале-Рояль* *The Palais Royal*

Практична транслітерація згідно з правилами французької мови пояснюється тим, що початково, ця реалія і була французькою мовою, адже в XIX столітті в Одесі превалювала саме ця мова.

Найчастотнішим СПР, як уже відмічалось, є комбінаторний спосіб, адже він включає в себе декілька СПР. Частота застосування цього СПР пояснюється складністю передачі реалії за допомогою лише одного способу.

Наведемо результати аналізу способів передачі реалій в **документальних** текстах. Дані щодо цього етапу дослідження приведені в таблиці 4.

Таблиця 4

Способи передачі реалій у документальних текстах

Спосіб передачі реалії	Кількість прикладів в %
ТранскрипціяТранслітерація	13, 1
Практична транскрипція	1, 2
Калькування	33, 4
Графічний перенос	2, 8
Принцип родо-видової заміни	0, 8
Функціональний аналог	0, 4
Традиційна відповідність	0, 4
Комбінаторний спосіб	47, 8
Всього	100

Комбінаторний спосіб, як бачимо, також є найчастотнішим:

Окрім звичних комбінацій транскрипція + додавання, калька + тлумачення та інші, зустрічаються і дещо нетривіальні, такі як наприклад:

- **Транскрипція + додавання + опущення:**

- 1) *Жемчужина у моря* *The jewel of the Black Sea*

• **Калькування + принцип родо-видової заміни** (приклад 1) та **транскрипція + освоєння** (приклад 2) (єдиний випадок використання такого СПР як освоєння):

- 1) *Театр юного глядача* *The Youth Theatre*
- 2) *Форшмачити* *"Forshmachyty" (to forshmak)*

Слід зауважити, що іноді при передачі одеських реалій у документальних текстах, особливо в путівнику «Awesome Ukraine...» велика кількість СПР використана при передачі однієї реалії і перекладацька неуважність можуть призвести до неадекватного перекладу:

- 1) *ТЦ Афина* *Afina (Athens) Shopping Mall*

Торговий центр в Одесі названий не на честь грецького міста Афіни (традиційна відповідність), а на честь древньогрецької богині Афіна (транскрипція). Таким чином, перекладач сам заплутався в своєму перекладі.

Калькування при передачі одеських реалій, як і в художніх текстах, також застосовується доволі часто:

1) <i>Музей Контрабанды</i>	<i>The Museum of Smuggling</i>
2) <i>Памятник Апельсину</i>	<i>The Monument to an Orange</i>

Значну кількість реалій, що були кальковані, складають назви музеїв, театрів, пам'яток. Вважаємо це абсолютно адекватним способом передачі даних реалій. Тим не менш, такі реалії як у прикладі 2, можливо вимагають певного тлумачення – історичної довідки, адже якщо в інших випадках реципієнту буде зрозуміло, кому або на честь якої події був поставлений пам'ятник, то у випадку із пам'ятником апельсину, реципієнт не має змоги це зрозуміти без додаткової інформації.

Транскрипція/Транслітерація як спосіб передачі одеських реалій посідає третє місце в загальному переліку всіх способів:

1) <i>Топ Сендвич</i>	<i>Top Sendvich</i>
2) <i>Форшмак</i>	<i>Forshmak</i>

Зауважимо, що значну кількість транскрибованих реалій складають назви закладів харчування. Ми вважаємо транскрибування єдиним правильним способом передачі реалій цієї підгрупи. Цікавою є реалія 1, адже власники назвали свій заклад англійськими словами, але написали їх російською мовою. Таким чином, транскрибована назва може викликати здивування у англомовних реципієнтів, адже вони розуміють, які саме слова входять у назву закладу, але бачать, що вони написані дещо «дивно». В даному випадку вважаємо було би доречно зробити саме калькування назви закладу. Реалія 2, на наш погляд, також є прикладом не вдалої передачі, адже назви локальних страв потребують більш детальнішого пояснення, інакше не несуть для реципієнта жодного смислу.

Застосування **графічного переносу** зумовлюється тим, що в Одесі в назвах закладів та установ часто використовуються англійські слова, як наприклад:

1) <i>Impact Hub Odessa</i>	<i>Impact Hub Odessa</i>
2) <i>Bernardazzi</i>	<i>Bernardazzi</i>

Практична транскрипція є достатньо не частотним способом передачі в нашій виборці, в деяких семантичних групах цей спосіб не зустрічається взагалі. Тим не менш, вважаємо цей спосіб найадекватнішим при передачі, наприклад, слова *погром*, яке якщо і має словникові відповідності, в контексті ситуативного перекладу є сталою реалією: *Погромы – Pogroms*.

Функціональний аналог також застосовувався дуже рідко, але у всіх випадках був оптимальним у даному контексті способом передачі, наприклад: *Индустрия брачных агентств – «Mail-order bride» industry*.

Переклад даної реалії вважаємо вдалим прикладом роботи із «багатогранною» та «неоднозначною» реалією. Адже у випадку із калькуванням *marriage agency industry*, реципієнт отримав би неповне уявлення про індустрію, яка є дуже популярною в Одесі.

Аналіз способів передачі назв вулиць і площ у художніх текстах показав, що помилок в передачі топонімів майже не було. Основними способа-

ми є **транскрипція**, коли перекладається і назва вулиці або площі, і саме слово «вулиця», «площа» тощо; **транскрипція + калька** (комбінаторний спосіб або напівкалька), коли слово «вулиця» передається як слово *street*, **практична транскрипція+ калька, калькування** та навіть **приблизний переклад**. Лише два останніх способи викликають в нас питання щодо адекватності передачі реалій:

- 1) *Театральный переулок* *Theater Alley*
- 2) *Ярмарочная площадь* *Country fair*

Що ж до документальних текстів, було виявлено багато однотипних помилок: на жаль, автори та редактори матеріалів, що ми їх опрацювали, не надають належної уваги адекватній передачі назв вулиць та площ. Результати класифікації способів передачі назв вулиць і площ приводимо в таблиці 5.

Таблиця 5

Способи передачі назв вулиць і площ у документальних текстах

Спосіб передачі реалій	Кількість прикладів у %
Транскрипція	18, 6
Транскрипція\ практична транскрипція + калькування	51, 1
Транскрипція + калькування (2 варіанти)	7
Калькування	8, 1
Транскрипція + зміна словоформи або опущення частини слова	15, 1
Всього	100

На наш погляд, найбільш оптимальними в даному стилі мови та ситуативних контекстах способами є **транскрипція** (приклад 1) або **транскрипція + калькування** (приклад 2). Найкраще, коли подається два варіанти саме топонімічного найменування, як у прикладі 3):

- 1) *Александровский Проспект* *Aleksandrovskiy Prospect*
- 2) *Вулиця Ришельєвська* *Rishelyevska Street*
- 3) *Вулиця Дерибасівська* *Vulytsia Deribasivska Street*

Тим не менш, дуже часто зустрічаються такі способи як **калькування** (приклад 1) та **транскрипція + зміна словоформи або опущення частини слова** (приклад 2, 3), які ми вважаємо неадекватними і з неправильною транслітерацією (приклад 4).

- 1) *Французский Бульвар* *French Boulevard*
- 2) *Переулок вице-адмирала Жукова* *Vice-Admiral Zhukov alley*
- 3) *Вулиця Толстого* *Tolstoy Street*
- 4) *Провулок Матросова* *Matrosiv Provulok*

В останньому прикладі топонім має бути переданий як *Provulok Matrosova*, адже це прізвище, тут не йдеться ні про яких матросів. Єдиний випадок, коли калькування може бути застосованим при передачі назв вулиць і площ, це, переклад, наведений у прикладі 5.

5) *Улица героев обороны
Одессы*

"Heroic Defenders of Odessa" Street

Висновки

Опрацювавши вибірку на рівні класифікації та способів передачі одеських реалій, маємо наступні висновки. І в художніх, і в документальних текстах превалюють суспільно-політичні реалії. Щодо способів їх передачі, то для обидвох стилів характерні комбінаторний спосіб і калькування (напівкалькування). Отже наше дослідження показало, що художній та документальний стилі тексту, як правило, не відрізняються способами передачі реалій-локалізмів. Також були означені рекомендації щодо доповнення класифікації С. Влахова і С. Флоріна.

Перспективою даного дослідження є складання універсального двомовного глосарія одеських реалій, що стане в нагоді як філологам, перекладачам і гідам, так і культурологам і історикам.

Список літератури

- Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе. М.: Международные отношения, 1980. 343 с.
- Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. М.: Индрик, 2005. 1040 с.
- Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов; пер. с фр. Н.Д. Андреева; под ред. А.А. Реформатского; предисл. В.А. Звегинцева. Изд. 2-е, испр. М.: УРСС, 2004. 436 с.
- Матузкова О. П. Особливості передачі українсько-російських реалій системи освіти в англомовному описі (словник, енциклопедія, текст) // Записки з романо-германської філології / [ред. І.М.Колегаєва]. Одеський національний університет імені І.І.Мечникова: факультет романо-германської філології. Одеса: КП ОМД, 2004. Вип. 15. С. 126-138.
- Леонтьев А. А. Языковое сознание и образ мира // Язык и сознание: парадоксальная рациональность. М., 1993. С. 16-21.
- Попова Л. В. Словари лингвистических терминов: проблемы и перспективы // Вестник Челябинского государственного университета. Челябинск, 2010. Вып.48. С. 111-114.
- Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Х.: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2012. 376 с.
- Реформаторский А. А. Введение в языковедение. Учебник для вузов. 5-е изд., испр. М.: Аспект Пресс, 2004. 536 с.
- Слепович В.С. Настольная книга переводчика с русского языка на английский. Мн.: ТетраСистемс, 2006. 304 с.
- Суперанская А.В. Языковые и внеязыковые ассоциации собственных имён // Антропоники. М.: Наука, 1970. С.7-16.
- Терехова Г.В. Теория и практика перевода: Учебное пособие. Оренбург: ГОУ ОГУ, 2004. 103 с.
- Томахин Г. Д. Америка через американизмы. М.: Высш. школа, 1982. 256 с.
- Федоров А. В. Основы общей теории перевода. СПб: Филология Три, 2002. 414 с.
- Цыбина Д.Ю. Проблема перевода реалий (на материале итальянских реалий в современном английском языке) // Перевод и интерпретация текста. М.: ИЯ РАН, 1988. С.132-144.
- Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. 2-е изд., стер. М: УРСС: Едиториал УРСС, 2004. 571 с.
- Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
- Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. Пособие для учителя. 3-е изд., испр. и доп. М.: Просвещение, 1985. 399 с.
- Non-fiction texts. Режим доступу: <https://www.bbc.com/bitesize/guides/zqtwnbk/revision/1>
- Lyons J. Language, meaning and context. Bungay: Fontana, 1981. 256 p.
- Newmark P. A Textbook of Translation. Harlow, Essex: Longman, 2003. 292 p.
- Newmark P. Approaches to translation / P. Newmark. – Oxford: Prentice Hall, 1981. – 200 p.

Karamanian A. P. Translation and Culture / A. P. Karamanian [Ел. пєсѹпс] // Translation Journal. July 2002. Vol. 6. №. 1. Рєжѹм дєстѹпѹ: <http://accurapid.com/journal/19culture2.htm>.

References:

- Vlahov, S., Florin, S. (1980). Neperevodimoe v perevode. M.: Mezhdunarodnye otnoshenija.
- Vereshhagin, E.M., Kostomarov, V.G. (2005) Jazyk i kul'tura. M.: Indrik.
- Maruzo, Zh. (2004). Slovar' lingvisticheskikh terminov / Zh. Maruzo ; per. s fr. N.D. Andreeva ; pod red. A.A. Reformatskogo ; predisl. V.A. Zveginceva. Izd. 2-e, ispr. M.: URSS.
- Matuzkova, O.P. (2004). Osoblivosti peredachi ukraїns'ko-rosijs'kih realij sistemi osviti v anglo-movnomu opisi (slovník, enciklopedija, tekst). In Zapiski z romano-germans'koї filologii. / [red. I.M.Kolegaeva]. Odesa: nacional'nij universitet imeni I.I.Mechnikova: fakul'tet romano-germans'koї filologii. Odesa: KP OMD, 2004. Vip. 15, 126-138.
- Leont'ev, A. A. (1993). Jazykovoe soznanie i obraz mira. In Jazyk i soznanie: paradoksal'naja racional'nost'. M., 16-21.
- Popova, L. V. (2010). Sloviri lingvisticheskikh terminov: problemy i perspektivy. In Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Cheljabinsk, Vyp.48, 111-114.
- Rebriy, O. V. (2012). Suchasni koncepciji tvorčnosti u perekladi: monografija. H.: Har'kovs'kij nacional'nij universitet imeni V.N. Karazina.
- Reformatskij, A. A. (2004). Vvedenie v jazykovedenie. Uchebnik dlja vuzov. 5-e izd., ispr. M.: Aspekt Press.
- Slepovich, B.C. (2006). Nastol'naja kniga perevodchika s russkogo jazyka na anglijskij. Mn.: TetraSistems.
- Superanskaja, A.V. (1970). Jazykovye i vnejazikovye asociacii sobstvennyh imjon. In Antroponimika. M.: Nauka, 7-16.
- Terehova, G.V. (2004). Teorija i praktika perevoda: Uchebnoe posobie. Orenburg: GOU OGU.
- Tomahin, G. D. (1982). Amerika cherez amerikanizmy. M.: Vyssh. shkola.
- Fedorov, A. V. (2002) Osnovy obshhej teorii perevoda. SPb: Filologija Tri.
- Cybina, D.Ju. (1988). Problema perevoda realij (na materiale ital'janskikh realij v sovremennom anglijskom jazyke). In Perevod i interpretacija teksta. M.: IJa RAN, 132-144.
- Ahmanova, O.S. (2004). Slovar' lingvisticheskikh terminov. M: URSS: Editorial URSS.
- Ganich, D.I., Olijnik, I.S. (1985). Slovník lingvisticheskikh terminiv. K.: Vishha shkola.
- Rozental', D.Je., Telenkova, M.A. (1985). Slovar'-spravochnik lingvisticheskikh terminov. Posobie dlja uchitelja. 3-e izd., ispr. i dop. M.: Prosveshhenie.
- Non-fiction texts. Rezhim dostupu: <https://www.bbc.com/bitesize/guides/zqtwbnbk/revision/1>
- Lyons, J. (1981). Language, meaning and context. Bungay: Fontana.
- Newmark, P. (2003). A Textbook of Translation. Harlow, Essex: Longman.
- Newmark, P. (1981). Approaches to translation. Oxford: Prentice Hall.
- Karamanian, A. P. (2002). Translation and Culture. In Translation Journal. Vol. 6.№. 1. Mode of access: <http://accurapid.com/journal/19culture2.htm>.

Стаття надійшла до редакції 5.10.2018 р.